

Angyalosi Gergely¹

A TANÚSÍTÁS POÉTIKÁJA DERRIDÁNÁL

ASCHENGLORIE hinter
deinen erschüttert-verknoteten
Händen am Dreiweg.

Pontisches Einstmals: hier,
ein Tropfen
auf
dem ertrunkenen Ruderblatt,
tief
im versteinerten Schwur,
rauscht es auf.

(Auf dems enkrechten
Atemseil, damals,
höher als oben,
zwischen zwei Schmerzknoten, während
der blanke
Tatarenmond zu uns heraufklomm,
grub ich mich in dich und in dich.)

Aschen-
glorie hinter
euch Dreiweg-
Händen.

Das vor euch, vom Osten her, Hin-
gewürfelte, furchtbar.

Niemand
zeugt für den
Zeugen.

Paul Celan: *Atemwende*

¹ A szerző az MTA BTK Irodalomtudományi Intézet Modern Magyar Irodalmi Osztályának tudományos főmunkatársa.

A *Poétique et politique du témoignage* című szöveg először angolul jelent meg a *Revenge of the Aesthetic* című kötetben, 2000-ben.² Az előzményekről azonban tudnunk kell, hogy Derrida 1991 és 2003 között *A felelősség kérdései* főcímmel hirdetett kurzusokat Párizsban, s ezeken belül az 1992 és 1995 között tartott előadások és szemináriumok témája a „tanúsítás” vagy „tanúbizonyosság” volt. Az amerikai tanulmánygyűjtemény Derrida barátja és kollégája, a kritikus és irodalomteoretikus Murray Krieger emléke előtt tiszteleg, vagyis érthető, hogy a tanúsítás kérdését ezúttal poétikai és irodalomesztétikai összefüggésben veti fel. Mégpedig abban az értelemben, hogy a poétika, mint Derrida mondja, tekinthető egyfajta (testamentáris) tanúsításnak – és felhívja a figyelmet az angol “attestation, testimony, testament” szavak rokonságára. „Egy költemény képes »tanúsítani« egy poétikát. Meg tudja ígérni, meg tud neki felelni, mint egy testamentáris ígéretnek. Sőt, ezt kell tennie, nem tudja nem ezt tenni.”³ Ám ez nem *megfelelés* valamilyen előre megírt *ars poetica*-nak, mint egy transzcendens instanciának, hanem annyit jelent, hogy a költemény önnön eseményének aktusában ígéri egy poétika megalapítását. S teszi ezt egyediségének nyelvi korpuszában, egyszeri és egyben ismételhető aláírásának pillanatában, amely megnyitja valami önmagán kívülre, a másokra vagy a világra. Ezeknek a megfontolásoknak az alapján fogalmazza meg Derrida saját hipotézisét, amely abban a feltételezésben összegződik, hogy „minden felelős tanúsítás a nyelv poétikai tapasztalatát hívja elő”. A testimonium, testamentum szavak egyfajta túlélésre utalnak a meghalásban, a meghalás és az élet közötti oppozíciót *megelőzően*.

Ennek a hipotézisnek az első számú „tanúja” a tanulmányban Celan *Aschenglorie* című verse, mindenekelőtt pedig a következő három sorba tördelt kijelentés: „Niemand / zeugt für den / Zeugen.” Derrida természetesen idézi a francia és angol fordításokat,⁴ de mindenekelőtt azt emeli ki, hogy a német idióma, amelyben a vers megszólal, redukálhatatlan, vagyis még akkor is lefordíthatatlan, ha lefordítjuk. A filozófus irodalomszemléletét jól jellemzi, hogy szerinte lehetetlen a Celanhoz kapcsolódó referenciális tartalmakat kizárni a vers befogadásakor; nem tudjuk ezek nélkülinek elgondolni, noha nem nevezi meg őket szöveg. (Tehát távol áll az utóbbi időkben az irodalomelméletben eluralkodott együgyű antireferenciális szemlélettől.)

² *Revenge of the Aesthetic*, Michael CLARK (ed.), University of California Press, Berkeley, Los Angeles, London, 2000. A francia szöveget a *L’Herne* Derrida-számából idézem (Éditions de L’Herne, Paris, 2004, 521–541.).

³ I. m., 521.

⁴ Magyarul *Kántás Balázs* fordítása *Hamuglória* címmel: „meg- / rázott-összekötözött kezéd / mögött a hármastútnál. // Pontoszi egyszer-volt-hol-nem-volt: itt / egy csöpp / a vízbe fült evezőlápán, / a / megkövült/ eskü mélyén, / felcsap. // (A függő / lélegzetszálon, akkor, / a magaslatnál magasabban, / két fájdalomcsomó között, / míg / a ragyogó / Tatar-hold ránk kapaszkodott, / beléd, egyre beléd ástam magamat.) // Hamu- / glória mögöttetek / hármastú- / kezek. // Előttetek, a húsvéti / (kocka)dobás, / iszonytató. // Senki / nem tesz tanúságot / a tanúért.” Lásd <http://ujnautilus.info/paul-celan-hamugloria> (Letöltés ideje: 2016. 12. 12.)

Ezek a referenciális vonatkozások, írja, olyan „dolgok”, amelyek nemcsak „szavak”, s amelyeket egyedül a költő tud tanúsítani. A rendelkezésünkre álló szöveg így mindig nyitott marad a titok lehetőségére, vagyis arra, amit nem nevez meg, és ez a tartalék (*réserves*) „kimeríthetetlen”. Celan egész költészetére jellemző ez a „kriptológia”, tehetjük hozzá; a derridai szóhasználatnál élve sohasem szűnt meg titkosítani (*crypter*), lepecsételni (*sceller*) és föloldani (*desceller*) a referenciáit.

A vers tehát lefordíthatatlan, amennyiben a német nyelv kiváltságos tanúja marad a Soa szóval jelölt eseményeknek. A vers német nyelve jelen volt mindannál, ami a tűz által hamuvá tett megszámlálhatatlanul sok egzisztenciát. „Megszámlálhatatlanul, de megnevezhetetlenül is, elégetve így a névvel és az emlékezéssel együtt a tanúsítás biztos lehetőségét.”⁵ Derrida kérdése az, vajon a tanúsítás fogalma kompatibilis-e valamilyen bizonyosság, biztosítás vagy egyenesen ismeret-értékkel? Ezen a ponton érdemes kitérni arra, mi minden összponosul a „hamu” szóban a filozófus szövegvilágában. A hamu a maradék, az emlékezet, az olvasható vagy a desifrizálható *archívum nélküli* megsemmisülés neve. A teljes megsemmisülés, a virtuális tanú eltűnése, tehát a tanúsítás képességéé is (*aptitude*). Ilyen értelemben a „hamu” egyben a tanúsítás paradoxális és aporetikus lehetőségfeltétele is. Amint ugyanis egy tanúsítás biztosnak, bizonyítható elméleti igazságnak, bizonyító eljárásnak, vagy ahogy mondani szokás, „tárgyi bizonyítéknak” látszik, azt kockáztatja, hogy elveszíti tanúsítás-értelmét, értékét és státusát. Derrida ezt „paradoxopoétikus mátrixnak” nevezi, amely mindig életbe lép, amint a tanúságtétel elméleti bizonyítékként jelenne meg. Ha ugyanis ezt a szerepet kapja, akkor önnön tanúsítás-jellegét ássa alá. Ahhoz, hogy bizonyosan tanúsítás legyen, az kell, hogy ismeretelméletileg ne jelentsen bizonyosságot. Itt csak utalnék előadássorozatának főbb témáira, vagyis arra, hogy ugyanez a paradoxon áll elő a titok és a felelősség viszonylatában is. Hogyan képes arra a költői mű, hogy manifestáljon egy titkot *mint* titkot? Mennyiben feladata ez egy költői műnek?

A lefordíthatatlanság kérdése is kapcsolódik a tanúsításhoz, hiszen ténylegesen felvetődik a probléma, hogy a lefordíthatatlan tanúsítás vajon egyenlő-e a nem-tanúsítással? S ami teljesen lefordítható, az még tanúsítás-e? A vers kezdetekor már beleütközünk ebbe a problémába (Derrida valószínűleg szándékosan nem „címről” beszél). Az *Aschenglorie* szóösszetétel lefordíthatatlan, mert nem tudjuk pontosan rekonstruálni a „Glorie”, „gloire”, „glory”, fény, dicsőség, glória és a hamu, a hamvak összefüggését. A dicsőség a hamvaké, de maga a glória is hamuból van. Ha a fényt a megismerés, igazság, értelem attribútumának tartjuk, mint ahogy János evangéliumában az Ige maga a fény, Celannál a fény is csak hamu, vagyis nem szükségképpen a megismerés és a tudás fénye vagy ragyogása. Derrida, mint annyi más alkalommal, amikor irodalmi művekhez nyúl, fontosnak tartja megjegyezni, hogy nem kívánja „interpretálni” a verset, nem akarja kibontani vagy megfejteni azt, amit mon-

⁵ I. m., 523.

dani szeretne, vagy mondani akar, tehát amit elliptikusan megnevez. Számára nem ez a fontos, hanem az, hogy annak a közelébe kerüljön, amit rögzíteni vagy meghatározni lehet „ennek a versnek a tanúsításáról való tanúsításáról”, tehát arról a meta-tanúsításról vagy abszolút tanúsításról, amelyet egyszerre tesz lehetővé és lehetetlenné. Csak emlékeztetnék itt a filozófus számára oly fontos „parage” szóra, amely partvidéket, tájéket jelent: a mű és közöttünk mindig marad egy átléphetetlen határ, amelyet csak megközelíteni lehet. Nem a hagyományos jelentésben vett értelmezés ez, hanem beférkőzés a határsávba anélkül, hogy átlépnénk magát a határvonalat.

Ennek megfelelően Derrida csak „néhány motívumról” beszél, amelyek a felelősség, a titok és a tanúsítás témakörében jelentkeznek, de nem a poétikai analízis igényével. Ilyen a *három* motívuma, vagyis ami túl van a kettőn, a párosan, a duálison. Ez a *Dreiweg*, *Dreiweg-/Händen* szavakban jelenik meg először kötőjel nélkül, másodszor kötőjellel; erre felel a *deinen–euch* váltás, vagyis a megszólítás átfordul az egyestől a többeshez.⁶ A hármas, a harmadik motívuma a tanúsításra vonatkozik. A Benveniste nyomán követett etimológiai elemzésre nem térnék ki részleteiben, csupán a gondolatmenet követhetősége érdekében említtem, hogy a *testis* vagy *tertis*, esetleg *superstes* az a tanú, aki harmadikként van jelen egy ügyben, ahol ketten érdekeltek. (Benveniste munkájáról egyébként azt mondja Derrida, hogy értékes, de mélységesen problematikus, mivel az etimológia intézményekhez, erkölcsökhöz, praxisokhoz, pragmatikához vezet el a nyelvészt. Benveniste a szavakat az intézmény-alakzatok függvényében választja ki és illeszti be egy hálózatba. A szavak így egy használatot és egy intézményi pragmatikát tanúsítanak nála – mintha a szavakat megelőznék az intézményi gyakorlat mint értelem vagy jelentés –, és tulajdonképpen ebből lesz nála a hírhedt „közös” indo-európai gyökér.)

Benveniste helyett inkább Pápai Páriz Ferenc 1767-es latin–magyar és magyar–német szótárát hívom segítségül annak felderítésére, hogy a 18. századi magyar nyelv mit kezdett ezekkel a kifejezésekkel.⁷ Ebben a szótárban, amely először 1708-ban jelent meg, a *testatio* „bizonyítást, bizonyosság-tételt” jelent; *testato*: „Nyilván, jelen-való tanúkkal” (*testator* vagy nőnemben *testatrix*, vagyis „testámentom-tevő”). *Testatus*: „Bizonyoságos, nyilván-való”. *Testiculus*: „A tök, töki az állatnak”, *testificatio*: „Bizonyosság-tevés, bizonyítás”. *Testificor*: „Bizonyosságot tészek, nyilván bizonyítom”, *testimonium dicere*: valamiről bizonyosságot tenni. Lehet valamely betegség tünete, „veszedelmes nyavájának bizonyos jele: *mali morbi testimonium*”). *Testis*: bizonyosság; erre a példa a következő szintagma: *teste Herodoto* „a’ mint Hérodotosz írja” (vagy gondolhatunk a *Dies irae* sorára: „Teste David cum Sybilla”). (Ez utóbbi egyébként azt az érdekes mozzanatot is játékba hozza, hogy a próféta és a jós is tanúsít valamit, mégpedig a jövőt – Celanói Tamás versének egyik magyar fordítása

⁶ I. m., 225.

⁷ PÁPAI PÁRIZ Ferenc, *Dictionarium Latino-Hungaricum et Hungarico-Latinum*, Nagyszeben, 1767; Universitas, Budapest, 1995.

le is cseréli Szibillát Szent Pálra.) *Locupletissimus testis*: „Olly bizonyság, kibem semmit nem kételkedhetni.” A *locuples* szó gazdag, dús jelentésű, *locuples testis*: „elég tanú”, *locuple auctor*: hiteles író.

Mindez alapján véve megfelel a Derrida által számba vett jelentésváltozatoknak, persze eltekintve attól a különbségtől, amelyet a „bizonyítás” szó modern jelentése és a „tanúsítás” fogalma között feltételez. Mint láttuk, a háromszáz évvel ezelőtti magyar nyelvben a „bizonyág-tevés” és a tanúk általi „bizonyítás” szinonimák, mint ahogy ma is azt mondjuk, hogy egy állítást tanúk által bizonyítunk. (Ez egyébként a francia nyelvre is érvényes: a „témoignage” kifejezést használják a „prouver”, sőt a „démontrer” igével együtt is; mindez természetesen semmit sem von le a filozófus hipotézisének érvényességéből, nevezetesen hogy a tanúsítás és a bizonyítás filozófiai értelemben kizárják egymást.) Derrida Benveniste nyomán szanszkrit szövegekre hivatkozva idézi fel, hogy amikor két ember együtt van, Mitra a harmadik, vagyis a *superstes* mint tanú és túlélő. Páriz Pápainál ez így hangzik: „A’ki még él és még vagyon, egészségben-való. *Superstes gloriae*: »A’kinek rég becsületi oda vagyon«; *superstitem esse alicui*: »valaki felől felelni«” Érdekes, hogy ehhez a szótához csatolja a „superstitio” kifejezést, amely „hamis isteni tiszteletet, babonát” jelent. A *superstitio* ellenben azt, hogy „még megvagyok, hátra maradtam”.

Ezen a ponton tennék egy kitérőt Dávidházi Péter József, *Illyés, Jób* című kiváló tanulmánya irányában,⁸ kiemelve azt a részt, amelyik Jób könyvének a következő sorát értelmezi: „Mert én tudom, hogy az én megváltóm él, és utoljára az én porom felett megáll.” (Jób 19,25) A Károli-biblia eme sorát számtalan sírkövön olvashatjuk, és valószínűleg a legtöbben nem értünk rajta egyebet, mint annak a reménynek, vagy ez esetben inkább hitnek a kifejezését, hogy a hívő lélekért végül eljön az ő megváltója. (Azzal a témánk szempontjából fontos kiegészítéssel, hogy a „Mert én tudom, az én megváltóm él” kijelentés maga is tanúsítás: a halandó ember tanúságot tesz az élő Krisztusról, megvallja hitét.) Dávidházi szerint a „megáll” szó azonban nem mérvadó, „mert az eredetiben szereplő *jaqum* ige jelentése éppen a hivatalos megszólalás előkészítő mozzanatára utal: ’fellép valaki ügyében’, ’feláll, hogy hivatalos beszédet mondjon’, ’szólásra emelkedik’. Ennyiben a jelenetet világosabban szemlélteti a Szent István társulati Biblia fordítása (»Tudom jól, él ügyem szószólója, ő lép majd föl utoljára a földön«), melyben a szószóló föllépése hivatalos megszólalásra utal, mégpedig a halott ügyének képviseletében. Szempontunkból kétszeresen sajnálatos viszont, hogy itt meg eltűnik a halott pora s egyáltalán a por motívuma. Egyrészt az eredetiben itt használt al-afar jelentése ’por felett’ vagy ’poron’, s noha birtokos személyrag híján nem okvetlenül kell az elhunyt tetemére vonatkoztatni, sőt elvileg csakugyan jelentheti egyszerűen, hogy „a földön”, a por motívuma Jób beszédeiben többféle szerepet kap (»mint valami agyagedényt, úgy készítettél engem, és

⁸ http://www.holmi.org/2008/06/davidhazi-peter-jozsef-illyes-job_ii (Letöltés ideje: 2016.12.05.)

ismét porrá tennél engem?», 10,9; »hasonlóvá lettem porhoz és hamuhoz«, 30,19; »báncodom a porban és hamuban«, 42,6), Eliahunál része a meghalás szóképének (»Elhervadna együtt minden test és az ember visszatérne a porba«, 34,15), ezért kihagyása a változatok rendszerét szegényíti.”

A másik értelmezendő fordítási hely Dávidházi szerint a „megváltó” kifejezés. A Jób 19,25-ben „a héber goél szót Károli és Káldi egyaránt »megváltó«-nak fordítja, ezáltal Jézus előképét vagy akár közvetett megjövendölését láttatva benne, a Vulgata szintén redemptornak fordítja, s a nyugati fordítások többsége ugyanazzal a szóval jelöli, mint az újszövetségi Megváltót, az ettől eltérők közül a francia Jerusalem Bible »Défenseur«-nek (védőnek), az angol Anchor Bible »vindicator«-nek nevezi, a New Oxford Bible egyaránt megengedi a Redeemer (Megváltó) és a Vindicator fordítást. A szóválasztás rejtett tétje, mely a nagy vagy kis kezdőbetű dilemmáján is érződik, hogy Jób szerint ember vagy Isten áll majd sírjánál. Ezúttal az eredeti héber szó alapján sem lehet eldönteni, hogy 19,25 még emberre utal-e, eltérően 19,26-tól, mely már egyértelműen Istenre; jóllehet a goél családjogi alapjelentésében emberre vonatkozott, nevezetesen a legközelebbi élő férfi rokont jelölte, aki hivatva volt helytállni az elhunytért, mindenben átvenni képviselőtét (bosszút állni érte, magához váltani földjét, feleségül venni özvegyét, és utódot nemzeni neki), ugyanez a szó metaforikusan átvive Istenre is szokott utalni mint az egyénnek vagy az egész népnek goéljére, szószólójára, védőjére, bosszúállójára, megváltójára. Isten tehát a családjogi goél égi mása, gondviselői alakjának arányaiban hatalmasra növelt változata.” Ha mindezt (nem lévén Biblia-szakértők) laikusként elfogadjuk, akkor jól látható, hogy Derrida nem túloz, amikor Celan versének motívumait követve transzcendens jelentőséget tulajdonít a tanúságtétel alakzatának. A hamu és a por biblikus összetartozásáról pedig elmondhatjuk, hogy „a Halotti beszéd »ysa pur es chomuv uogmuc«-ja óta folyamatosan érződik” a magyar nyelvben is. A „fogalom-pár ószövetségi eredetét jelzi két tagjának alaki hasonlósága [afar, illetve éfer], ismétlődő társításuk [Gen 18,27; Jób 30,19; Jób 42,6] és együttes szerepük a gyászolásnál [Ez 27,30].”⁹

Visszatérve Derridához: a *Zeugen*, *bezeugen*, *Zeugnis* szócsalád egészen más szemantikai hálózathoz tartozik szerinte, mint a latin verzió (például nincs szó a harmadik jelenlétéről); ellenben behozza az eszköz, a prokreáció, vagyis a biológiai és családi értelemben vett nemzés szemantikáját. A *Zeugen* szó tehát genealógiájában mást „tanúsít”, mint a *testis*. Pápai Páriz itt is jó összehasonlítási alap lehet: a „Bizonyosság”, vagyis *testis*, nála *ein Zeuge*, *Zeugin* németül, „bizonyosság-tétel”: *testatio*, *testimonium*, *die Bezeugung*, *das Zeuchniss* [sic!]. „Bizonyásággal fogom”: *Attestor*, *ich bezeuge*. Ha viszont megnézzük a *bizonyítás* szóra adott jelentéseket, ezeknek változataiban nincs jelen sem a *testis*, sem a *Zeuge*: latinul *probatio*, *affirmatio*, *certitudo* szerepel, németül *Certis-gewiss*, *ich versichere*: a két etimológia tehát ebben a vonatkozásban nem találkozik, ami Derrida hipotézisének megalapo-

⁹ Uo.

zottságát támasztja alá. (Bár nem bizonyítja...) Az angolban részben megmarad a latin (*testimon, testify*, viszont a *witness* szó egészen más szócsalád, hiszen behozza a szemtanút. A görögben sincs harmadik: a *martüs, martürosz* (tanú, bizonyíték), amelyből később a mártír, vagyis a hit tanúsítója lesz, nem tartalmazza se a jelenléte, se a túlélést, se a nemzést. A *martürion* ellenben az ógörög–magyar szótár szerint tanúbizonyosságot vagy bizonyítékot jelent.

A tanúsítás–bizonyíték értelemváltás a nyelvi gyakorlatban mindig megtörténhet (a latinban és a görögben egyaránt), Derrida koncepciója viszont az, hogy a tanúsítás hitbéli aktust igényel, egy esküvel megerősített kijelentés vonatkozásában. (Ami mindig lehet *hamis* eskü.) Amikor azt mondom valamire, hogy tanúsítom, arra teszek esküt, hogy láttam, hallottam, jelen voltam, higgyetek nekem. A tanú tanúja nem látja és nem is fogja látni azt, amit az előbbi látott. Ez a „hinnetek kell nekem”, nem elméleti-bizonyító, hanem performatív-pragmatikus aktus.¹⁰ Mit jelent hinni, mit csinálunk, amikor hiszünk? A tanúsítás nem teljes mértékben diszkurzív, néha hangtalan, néma. Valamit beindít (*engage*) a testben, aminek nincs joga a szóhoz. A tanú azt jelzi, vagy jelenti ki, hogy valami az ő számára jelenvaló, vagy az volt, ellenben nem az a tanúbizonyosság címzettjei számára, akikhez egy szerződés köti. Mindig hazudhat, vagy tévedhet jóhiszeműen is, ezt nevezi Derrida a tanúsítás végességének (*finitude*). Mindkettőnek lehetségesnek *kell lennie* a tanúsítás pillanatában. A görög *martürion* szó két heterogén jelentéssel rendelkezik, amennyiben tanúsítás és bizonyíték egyaránt lehet; a két jelentés közötti határ fogalmilag áthátolhatatlan, ugyanakkor a gyakorlatban folyamatosan átlépik azt. A tanú önmagának való jelenléte redukálhatatlan redő (*pli irréductible*). Tanúként tudnom kell, hogy ott voltam, én voltam az, akkor és most is tudatosan azonos vagyok önmagammal. Ebben az esetben a *présence à soi* együtt jár a másik dologgal való (volt) jelenléttel, és a másikhoz viszonyuló jelenléttel (a tanúsítás címzettjének jelenlétével). Csak ebben az esetben lehet felelős tanú, és felelhet önmagáért. A hazugság és az esküszegés is feltételezi ezt a jelenléte, illetve titkának megőrzését.

Itt a kapocs a titok, a felelősség és a tanúsítás között. A jelenléte mint öntudatot szokták interpretálni, így a tudat transzcendentális fenomenológiájához vezet. De ez az önmagának való jelenléte nem feltétlenül a tudat vagy az öntudat végső formája, más létezési formákat is ölthet, például egy *Daseinét*. Ezúttal nem követem Derrida Heidegger-hivatkozását. (A *Lét és idő* 54. paragrafusa alapján fejtegeti, hogy a német filozófusnál milyen szerepet játszik a *Bezeugung* kifejezés a *Dasein* vonatkozásában.) Inkább visszatérnék a Celan-vershez, a „Niemand / Zeugt für den / Zeugen” sorhoz. Eskü és tanúsítás összetartozik itt, nem lehetnek egymás nélkül, állítja Derrida. A tanú helyettesíthetetlen szingularitása összeköti a tanúsítás kérdését a titokkal és a halállal (senki sem halhat meg a másik helyett). Ezzel az attesztációval

¹⁰ Jacques DERRIDA, Poétique et politique du témoignage, in *Jacques Derrida*, Éditions de L’Herne, Paris, 2004, 528.

szemközt nincs más választásunk: vagy hiszünk, vagy sem. A tanúsítás tapasztalata így a szakramentum terébe tartozik; a szentség elfogadása a másik viszonylatában – hitbéli aktus a bizonyítás lehetősége nélkül. A tanúsítást nem hitelesítheti egy másik: a tanú számára nincs másik tanú, a tanúnak soha sincs tanúja. „Talán ezt akarja mondani a vers” – írja Derrida.¹¹ A tanúsítás performatív aktusára csak egy másik performatívummal lehet felelni: hiszek neked. Ez a hitbéli aktus tehát implikálva van, amint kinyitjuk a szánkat.

Mit akarunk hát a verstől, ha nem interpretáljuk? Nem tudjuk, miről és kinek akar tanúskodni az, akiről a költeményben szó esik. Akkor pedig miben áll a vers ereje, energiája, poétikai potenciálja? Az ilyen versekkel szemben érezzük azt, hogy meg kellene tanulnunk kívülről, és ez a vágy valami erősebb, mint az értés, az értelem – vagy talán még az igazság is, teszi hozzá Derrida. A szöveg kriptikus jellegéről, a titokról lenne szó? Minden tanúsításban van valami poétikus elem, jelenti ki, egy „szinguláris aktus, amely egy szinguláris eseményre vonatkozik, és egyedi, tehát invenciózus kapcsolatot kezdeményez a nyelvvel”.¹² Ezt akár úgy is tekinthetjük, mint egy meghatározásoktól ódzkodó filozófus kvázi-meghatározását a költőiségről. A vers legfontosabb szavának a „für” szót tartja, ezért számba veszi a lehetséges jelentéseit. Tanúskodni lehet valakinek a javára (*zeugen für jenen*), a másik helyett, illetve valaki előtt. Egy tanú azonban nem tanúskodhat egy másik tanú helyett (tanúskodásának címzettje csak saját tanúskodásának tanúja lehet), mert minden tanú egyedi és *énként* implikált ebben az aktusban. Ha a Soára gondolunk, a halottak lennének az igazi tanúk, ám helyettük tulajdonképpen nem tanúskodhat senki – ezért tartható fent a revizionista álláspont. Tehát a döntő és eldönthetetlen szó a „für”. Az említett három értelem nem zárja ki egymást, sőt kumulálhatja a titok erejét, amely abból táplálkozik, hogy nem lehet és nem szabad helyettesíteni a saját halál és a mások halálának tanúját. Ezt a lehetetlenséget tanúsítja a költemény, amely egyszerre a halál és a túlélés verse.

S ez egyben az interpretáció említett határvonala is: lehetetlen rögzíteni a vers értelmét vagy a referenciáját, ugyanis ez a referencia maga a költemény. Önmaga poétikája. Őrzi a titkát, miközben mutatja, hogy titkot hordoz, azt tanúsítván, hogy a tanúnak nincs tanúja. Derrida ennek jellemzésére Blanchot egy mondatát idézi.¹³ Olyan beszédről szól ez a mondat, amely „az élőkön és halottakon túl tanúsítja a tanúbizonyosság hiányát” (*témoignant pour l’absence d’attestation*¹⁴). Derrida tehát a tanú titkáról, vagyis lényegi magányáról akart beszélni. Felmutatni a verset mint verset a maga szingularitásában, meghagyni lényegi magányában, performanciájában és eseményében – csak a költői cselekvés, az *acte poétique* által hozzáférhetően.

¹¹ I. m., 531.

¹² I. m., 534.

¹³ Maurice BLANCHOT, *Le Pas au-delà*, Gallimard, Paris, 1973, 107.

¹⁴ I. m., 538.